

Kontekst nastanka i važnost Pastoralne konstitucije *Gaudium et spes*

PERO ARAČIĆ*

UDK: 261:262.5 Vat.2
Pregledni rad
Primljeno:
1. ožujka 2013.
Prihvaćeno:
4. ožujka 2013.

Sažetak: Rad obrađuje zanimljiv hod nastajanja pastoralne konstitucije *Gaudium et spes*, Radost i nada, koja, osim tijekom Drugoga vatikanskog koncila, ne prestaje biti predmetom rasprava kako onih koji vide da njoj po svojoj vrsti (pastoralnom usmjerenju) ne pripada naziv konstitucija, a s druge strane postoji mnoštvo koje misli da je upravo *Gaudium et spes* ključ za interpretaciju Drugoga vatikanskog koncila. Rad kroz šest naslova obrađuje kontekst nastanka (I.), donosi pregled sadržaja ove pastoralne konstitucije (II.), iznosi temeljne teme, ali i dileme kad je riječ o kompoziciji same konstitucije (III.), donosi različita mišljenja o njoj (IV.) kao i njen utjecaj nakon Koncila (V.) te na kraju i izrečene prigovore (VI.). Rad se priklanja onima koji pastoralnu konstituciju *Gaudium et spes* vide kao onu koja je itekako usmjerila djelovanje i otvaranje Crkve u dvadesetom stoljeću.

Ključne riječi: *Gaudium et spes*, pastoral, odnos Crkve i svijeta, utjecaj *Gaudium et spes*.

Uvod

Drugi vatikanski koncil donio je ukupno 16 dokumenata: četiri konstitucije, devet dekreta i tri deklaracije. Četiri su konstitucije: *Sacrosanctum concilium*, *Dei verbum*, *Lumen gentium* i *Gaudium et spes*.

Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes* o Crkvi u suvremenom svijetu (dalje: GS), kao posljednji i najduži dokument Drugoga vatikanskog koncila, proglašena je 7. prosinca 1965. godine, kada se na 9. javnoj sjednici Koncila konačno glasovalo i to od 2391 prisutnoga koncilskog oca, njih 2309 glasovalo je s »placet«, 75 »non placet« i 17 je bilo

* Prof. dr. sc. Pero Aračić, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, P. Preradovića 17, 31400 Đakovo, Hrvatska, pero.aracic@djkbf.hr

nevažjećih glasova.¹ U ovoj pastoralnoj konstituciji Crkva po prvi put u svojoj dvije tisućitoj povijesti svoj pastoralni interes usmjeruje čitavom svijetu i umanjuje utisak kao da se pomalo bavi samom sobom tumačeći sebi sebe.²

Obrada teme podijeljena je u 6 cjelina:

- I. KONTEKSTI GS
- II. PREGLED SADRŽAJA GS
- III. TEME I DILEME OKO TEŽIŠTA U GS
- IV. MIŠLJENJA O GS
- V. POKONCILSKI UTJECAJ GS
- VI. PRIGOVORI GS

Završit će se kratkim zaključkom i u njemu s nekoliko prijedloga.

I. KONTEKSTI GS

Kad je riječ o kontekstima u kojima nastaje GS, oni su povijesni i društveni, teološko-pastoralni te neposredno oni u koncilskom procesu.

1. POVIJESNI DRUŠTVENI KONTEKST GS

Ovdje u kratkim obrisima treba podsjetiti na već poznato društveno ozračje opterećenog 19. i 20. stoljećem, u kojima su društva iskusila i proživjela kako krupne korake razvoja i uspjeha i istovremeno poraze, možda najniže etičke i moralne dosege čovjeka i njegovih društvenih sustava. Neka bude asocijativno spomenuto da su ova dva stoljeća iznjedrila progres u svim područjima: od tehnike, tehnologije, gradnje, industrije, genetike, ali i ratove čak i s atomskim oružjem, koncentracijske logore, fašizam, komunizam, nacionalsocijalizam ... Promjene su postale i vrlo brze, i čak je teško slijediti i zauzimati određena stajališta, prosudbe.

2. TEOLOŠKO-PASTORALNI KONTEKST GS

Spomenuti progresi i s druge strane padovi do najnižih razina humanuma, postavljali su pitanja o čovjeku i o njegovu društvu, ali i o odnosima i odgovornostima,

¹ Opširnije o svim glasovanjima po poglavljima i brojevima vidjeti: R. TUCCI, *Introduzione storico – dottrinale alla Costituzione Pastorale ‘Gaudium et spes’*, u: *La costituzione pastorale sulla chiesa nel mondo contemporaneo. Instorduzione storico-dottinale. Testo latino e tradizione italiana. Esposizione e commento*, Elledici, Torino Leumann, 1968., str. 17.-134., ovdje:131.-132.

² Usp. J. RATZINGER, *Posljednje koncilsko zasjedanje*, Zagreb, 2008., str. 39.-47.; G. O' COLLINS, *Trideset godina konstitucije Gaudium et spes*, u: *Crkva u svijetu* 31(1996.)2, str. 195.-200., ovdje: 195. (dalje: CuS)

tj. smije li čovjek sve što može i kako to da čovjek može stvarati sustave kao što su nacizam, fašizam i komunizam? Pitanja napretka i moći i pitanje zla i patnje, ratova, genocida, nečega što bi trebalo biti već izbačeno iz čovjekova obzora razmišljanja. Stoga su i nastajala brojna gibanja u teologiji, kao npr. inkarnacijski pristup u pastoralu, ili ..., kao i skupine oko liturgije, Biblije, duhovnosti, socijalne zauzetosti. Sve je to doprinosilo da se Crkva s njezinim poslanjem živi konkretno, u konkretnom društvu, opterećenom i slabostima Crkve, crkvenih ljudi i uopće vjernika. Ali, valja odmah reći da su različiti intenziteti tih gibanja, ovisno o društvenom sistemu, npr. onom slobodnom i demokratskom, koji se razlikuje od onoga totalitarnog, npr. komunističkoga.

3. KONCILSKO TRAŽENJE I PREVIRANJE UZ NASTAJANJE GS

Nastanak svakog od koncilskih dokumenata ima svoj razvoj, hod kroz Scile i Haribde, do konačne verzije. Ovdje ćemo iznijeti kratki pregled onoga što se zbivalo kod nastanka GS, ne ulazeći u sve pojedinosti jer to u ovoj zgodi nije ni moguće. Neki će misliti da su se mogle uzeti druge zgode, ali to je stvar osobne prosudbe i potrebe ovoga rada.

1) *Proces nastajanja GS*

Poznato je da je papa Ivan XXIII. 25. siječnja 1959. godine objavio nakanu o sazivanju ekumenskoga koncila. Iste godine, 17. veljače, osniva Komisiju za pripremu, na čelu koje je kardinal Tardini. Komisija traži od svih biskupa, svih ustanova Rimske kurije, od katoličkih učilišta, sugestije za teme i probleme koje bi Koncil trebao obrađivati. Nukleus svih budućih koncilskih dokumenata ponešto se nalazio u pristiglih 2000 odgovora. Analiza tih odgovora pokazala je siromaštvo u području odnosa Crkve i društva i društvenih problema i tema. To je veliko iznenađenje i zagonetka koju se može odgonetavati pitanjima: je li moguće da biskupi i stručnjaci nemaju konkretnih uvida u društveno stanje i upitanost crkvenoga vodstva ili je u njima skepsa nevjerovanja da bi se Crkva upuštala u već dobrano složene i poodmakle društvene i vrijednosne procese? Možda je prevladavao strah da se u te procese Crkva uopće upušta, jer se nema sigurnosti kako se odrediti i što reći, te da se Crkva ne upušta u prolazno i nesigurno?

Ipak je bilo ponešto prisutnog osjećaja da je crkveno zatvaranje prema procesima u svijetu dijelom propušteno i izgubljeno vrijeme i da ga treba nadoknaditi. Tu se negdje nalazi naslućivanje nekog budućega dokumenta, kao što će i biti GS, koji kao takav nije bio ni predviđen u prednacrtima. To ćemo ponoviti i kasnije: jedini dokument koji je nastao iz koncilskoga procesa, bez prethodnoga nacrtu, bila je upravo pastoralna konstitucija GS!

2) Prvi nacrt buduće GS

Spomenutih 2000 prijedloga Komisija svrstava u 70 nacрта za buduću koncilsku raspravu. Zanimljivo, među tih 70 nacрта, dakle, nema posebnoga nacрта o odnosu Crkve i svijeta. Stoga se neki početcu GS zapravo nalaze, kao poneka ideja, rasuti po svih 70 nacрта.

Do rujna 1962. godine teološka komisija priređuje nacrt pod nazivom: *De ordine morali christiano*. Odmah su uslijedili i prigovori da se govori o individualnom i osobnom moralu, a premalo ili gotovo ništa o problemima društvenih i međunarodnih odnosa (kardinali Lie'nart i Doepfner). Potkomisija unutar ove teološke komisije priprema nacrt o društvenoj situaciji i počinje temom čovjek – slika Božja i želi čovjeka staviti u središte i kao temelj, cilj i subjekt. Treći nacrt, koji utječe na oblikovanje buduće GS, jest onaj o apostolatu laika – *De apostolato laicorum*. Ovaj nacrt treba povezivati s onim o depozitu vjere – *De depositu fidei* i o Crkvi – *De Ecclesia*. U svima se iznose dogmatski temelji za zauzetost laika u Crkvi i svijetu.

Papa Ivan XXIII. nije bio zadovoljan tijekom stvari i nije prestajao naglašavati potrebu da se Crkva otvori svijetu. Iz brojnih njegovih nagovora treba posebno izdvojiti radio poruku 11. rujna 1962. godine, mjesec dana prije otvaranja Koncila, gdje naglašava da se treba otkriti unutarnja vitalnost Crkve (*vitalita' ad intra*) i vitalnost prema vani (*vitalita' ad extra*). Evo tema koje su u toj poruci nabrojene: temeljna jednakost svih naroda u pravima i dužnostima unutar čovječanstva, obrana svetosti ženidbe, prenašavanje osobe kao pojedinca na račun odgovornosti za zajednicu, stanje nerazvijenih zemalja kojima Crkva zauzetošću posebno siromašnih želi biti aktivno bliska, ljudske bijede koje su u nebo vapijući grijesi, širenje smisla za društveno i socijalno, pravo na religioznu slobodu, osiguranje mira među narodima.³ »Te misli susrećemo posebno u Konstituciji *Humanae salutis* od 25. prosinca 1961. godine. Kad se to sabere i u tom kontekstu, onda se može reći da je GS 'koncilski plod Ivanove misli'«. ⁴

3) Treće koncilsko zasjedanje

Koncilski su oci s trećeg općeg zasjedanja, 20. listopada 1962. godine, uputili svijetu poruku. To je ujedno bila prilika da se uzmu u obzir navedena stalna nastojanja pape Ivana XXIII. o situaciji u svijetu i upitanoj Crkvi. To se i dogodilo i tako ova poruka postaje »preludij buduće Pastoralne konstitucije«. ⁵ Naime, koncilski oci

³ Usp. *La civiltà cattolica* 3(1962.), str. 523.-525., br. 19.-31.

⁴ H. LINNERTZ, *Das Konzil hat gesprochen*, Kevelaer, 1966., str. 184. Vidjeti također: A. MELLONI, Roncalli i 'njegov' Koncil, u: *Concilium* 48(2012.)3, str. 31.-43.

⁵ Usp. J. GRBAC, Povijesno-teološki hod prema Pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*, u: N. A. ANČIĆ, T. MATULIĆ (prir.), *Svijetu ususret. Hrvatska katolička teologija i teološki dijalog u Europi*, CuS, Split, 2007., str. 17.-38., ovdje 33.

odjednom tematiziraju solidarnost Crkve sa svim narodima, s njihovim teškoćama i očekivanjima, posebno spominju potlačene, žele promicati dostojanstvo čovjeka i solidarnost među narodima te nadu da će znanost i tehnika doprinijeti umnožavanju svih dobara i dostupnosti svima.

Ipak, kardinal Suenens na 33. generalnom zasjedanju 4. prosinca 1962. godine odlučno predlaže da se reorganiziraju svi dosadašnji nacrti prema prijedlogu pape Ivana XXIII., posebno u spomenutoj radio poruci: Crkva »ad intra« i »ad extra«. U nacrt »ad extra« ušle bi teme o nepovrjedivosti života ljudske osobe, socijalna pravda, evangelizacija siromašnih, međunarodni mir i problem rata.⁶

Skupina teologa i stručnjaka od veljače 1963. g. radi na novom tekstu (tekst br. 2), koji do svibnja ima čak pet verzija. Nacrt za sjednicu mješovite komisije 20. svibnja 1963. g. nosi naslov: *De Ecclesia presentia et actione in mundo hodierno*.

Tekst je bio nadahnut temom: čovjek – slika Božja, a autori su kardinali Garrone, Congar i Danielu. I ovom nacrtu našlo se brojnih prigovora. Slijedili su sastanci teologa i stručnjaka u Malinesu u Belgiji i Zuerichu u Švicarskoj te se, nakon nekoliko verzija nacрта, pojavio nacrt (shema) 13., odnosno tekst br. 3: *De Ecclesia in mundo huius temporis*. Taj je nacrtu srpnju 1964. g. dostavljen Komisiji. Međutim, ocima je nacrt razdijeljen tek 30. rujna 1964. g. u vrijeme 91. generalnog koncilskoga zasjedanja.

Inače, prema toj shemi laici su se izražavali pozitivno, iz doktrinalne komisije, koji su netom radili na tekstovima LG i DV, bili su skeptični, a dio članova komisija priznao je i vlastitu nekompetenciju za različita područja i pitanja.

Značajnu potporu daljem radu daje i enciklika Pavla VI. *Ecclesiam suam*, od 6. kolovoza 1964. g., čiji je treći dio posvećen odnosu sa svijetom.

U svim dilemama tražio se način kako definirati čovjeka i svijet da se ne upadne u moraliziranje, već da se uoče sve pozitivnosti koje izvire iz činjenice utjelovljenja i teologije povijesti.

4) Četvrto koncilsko zasjedanje

Nazirao se konačni izgled Pastoralne konstitucije. Novi je tekst peta i u cijelosti nova verzija nacрта XIII. I taj nacrt imao je pet verzija do konačnoga naslova: *Shema XIII: Constitutio pastoralis De Ecclesia in mundo huius temporis*. Ovdje se nastojalo postaviti biblijski i u tradicionalnom duhu crkveno značenje čovjeka i društva. Polazište je čovjek i društvena situacija, tzv. induktivna metoda.

⁶ Usp. isto.

Po sebi cijeli nacrt odiše, prema nekima, prevelikim optimizmom. Razlog je taj što se htjelo izbjeći nabranje zala svijeta te pokušati čitati znakove vremena, poruke i pitanja koja nastaju iz ljudskih situacija za crkveno djelovanje.

5) *Tekstovi 5 i 6*

Kroz rad u čak 10 potkomisija dotjerivao se i u svim pojedinostima brusio ovaj nacrt. Nastojalo se pomirivati optimizam struje koja polazi od situacije i sve stvoreno, uključujući i čovjeka, vidi optimistično, i one koja želi više doktrine.

Tako poboljšani tekst došao je na glasovanje od 15. do 17. studenoga 1964. g., koje je provedeno čak u 33 glasovanja. Svi su paragrafi prošli jakim većinom, ali i s onim glasovanjem o još potrebnom dotjerivanju. Nacrt XIII. dobro je prošao.⁷

No, u ovim glasovanjima došlo je još 20 tisuća primjedbi i prijedloga za poboljšanje, što je Komisiji ostalo za doradu do samoga zaključnoga glasovanja. Stiska s vremenom i danonoćni rad. Možemo se složiti s dr. Grbcem koji kaže: »Mogli bismo sažeti povijest oblikovanja toga dokumenta riječima da je shema 13 prošla kroz pet faza u kojima je 'umrla' i kroz pet faza u kojima je ponovno 'uskrsnula'.«⁸ Takav proces umiranja i uskršavanja prolazio je gotovo svaki koncilski dokument, što je znak maksimalne ozbiljnosti i zauzetosti koncilskih otaca. GS je proglašena 7. prosinca 1965. godine na 9. javnoj sjednici Koncila.

II. PREGLED SADRŽAJA GS⁹

Ovdje donosimo pregled sadržaja, s posebnim osvrtom na Proslav i Uvod.

Konstitucija GS strukturirana je na sljedeći način:

Proslav (1 – 3)

Uvodne konstatacije

Čovjekova situaciju u današnjem svijetu (4 – 10)

Prvi dio: **Crkva i čovjekov poziv** (11 – 45) (pretežno je učiteljskoga karaktera)

⁷ Dio koncilskih otaca u jednom trenutku ne prihvaća vrstu koncilskoga dokumenta kao pastoralnoga, dok drugi dio veli da u ovom dokumentu ne mora biti terminologija poput onoga dogmatske naravi. Tako neki predlažu da se sav taj materijal ostavi za poslijekoncilsko vrijeme te se priredi 'Pastoralni direktorij', a da druge materijale papa izdaje povremeno kao enciklike ili pastoralna pisma. Više o tomu vidjeti: R. TUCCI, *Introduzione storico – dottrinale alla Costituzione Pastorale 'Gaudium et spes'*, str. 103.

⁸ J. GRBAC, *Povijesno-teološki hod prema Pastoralnoj konstituciji 'Gaudium et spes'*, str. 38.

⁹ DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Gaudium et spes (Radost i nada). Pastoralna konstitucija o Crkvi*, KS, Zagreb, 1993. (revidirani prijevod) (dalje: GS)

Uvod: Odgovoriti poticajima Duha (11)

1. Dostojanstvo ljudske osobe (12 – 22)
2. Zajednica ljudi (23 – 32)
3. Ljudska djelatnost diljem cijeloga svijeta (33 – 39)
4. Zadaća Crkve u suvremenom svijetu (40 – 45)

Drugi dio: **Neki hitniji problemi** (46 – 93)

Proslov (46)

1. Promicanje dostojanstva ženidbe i obitelji (47 – 52)
2. Ispravno promicanja napretka kulture (53 – 62)
3. Gospodarski i društveni život (63 – 72)
4. Život političke zajednice (73 – 76);
5. Promicanje mira i izgradnja zajednice naroda (77 – 90)

Zaključak: Zadaće pojedinih vjernika i mjesnih Crkava (91-93)

Zbog specifičnosti ove Konstitucije s njenim Proslovom, Uvodom i naslovima kod svakog broja, vjerujemo da je dobro imati ovaj pregled.

U **Proslovu** (1-3) se naglašava crkvena *solidarnost* s ljudima: »Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našega vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe, jesu radost i nada, žalost i tjeskoba također Kristovih učenika te nema ničega uistinu ljudskoga, a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu.« (GS,1) i »zbog toga ta zajednica (tj. Crkva) stvarno doživljava samu sebe prisno povezanom s ljudskim rodом i s njegovom poviješću.« (GS, 1) Ovdje treba zapaziti izričaje *jesu*, a ne trebale bi, itd. Zatim, *sve* ljudsko ima odjeka u srcu Isusovih sljedbenika, jer »nema ničega uistinu ljudskoga, a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu« (GS, 1) i *prisnu povezanost* crkvene zajednice s ljudskim rodом i njegovom poviješću.

U **Uvodu** (4-10) opisuje se čovjekova situacija u svijetu: treba poznavati nade i tjeskobe aktualnoga svijeta (4); duboke promjene koje donosi svekoliki znanstveni napredak s novim pitanjima (5); novo društvo sa socijalizacijom i personalizacijom (6); psihološke, čudoredne i religiozne promjene (7); neuravnoteženosti današnjega svijeta (8); opće težnje ljudskoga roda (9) i koja su dublja pitanja ljudskoga roda (10). Ovdje mi se nameće slika iz temeljne pastoralne teologije i njene obveze, koju su pastoralisti zapisali još početkom 20. stoljeća, a ta je da crkveni djelatnik treba biti netko poput noćobdije, onoga koji bdije u sveobuhvatnom smislu riječi i koji uvijek može odgovoriti na pitanje: *Custos, quid de nocte?* Čuvaru (ti, koji bdiješ), koliko je sati? Odnosno, kakva je situacija, što o njoj reći, prosuditi i što činiti?

PRVI DIO: CRKVA I ČOVJEKOV POZIV (11-45)

Zatim slijedi *prvi principijelni* dio u kojemu je u tri poglavlja *naglašena kršćanska antropologija*: dostojanstvo ljudske osobe (12-22).

1) Poglavlje: dostojanstvo ljudske osobe

Čovjek je slika Božja, središte i vrhunac u svijetu, upućen je na zajedništvo i odnos s drugima bez kojih se ne može razvijati, u konačnici niti živjeti (12), ali i sa svojim oštećenjima i sklonošću grijehu (13). Čovječje ustrojstvo duha i tijela u stalnom su napetom odnosu zbog grijeha i zla (14), ali svojim umom, istinom i mudrošću traža za cjelovitom istinom (15). Kad je riječ o slabostima, ipak je čovjek opremljen moralnom savjesti, koja je »najsurovitija jezgra i svetište« njega samoga i tu čuje odjek Božjega glasa (16). Sloboda je najveći čovjekov izazov i mogućnost potvrde njegova dostojanstva i odgovornosti (17). Tu je i tema tjeskobe smrti (18). Zatim, žustro raspravljana tema svih oblika i izvora ateizma (19), među kojima imamo tzv. sustavni (20), ali i sa značajnim stavom Crkve, koja je i samokritična, ali obvezna propitivati i oslušivati »razloge nijekanja Boga« (21). Napokon, čovjek postaje razumljiv tek u otajstvu utjelovljenja (22).

2) Poglavlje: Zajednica ljudi

Ljudska zajednica (23-32)

Stvoritelj je u čovjeka kao u svoju sliku upisao i poziv na zajedništvo, koje se očituje i u društvenim vidovima života (23 i 24) i upravo GS želi na to podsjetiti. Još više, postoji međuovisnost pojedinca i društva. Društvene institucije trebaju uvijek u središtu imati ljudsku osobu i štiti njena prava (25). Istovremeno, valja promicati odgovornost za zajednička dobra (26) i poštivati ljudsku osobu, eliminirajući sve što ugrožava njen integritet (27). Poštivanje ljudske osobe uključuje i poštivanje i ljubav prema protivnicima (28), jer svi ljudi imaju bitnu jednakost i pravo na društvenu pravednost (29) s pozivom da se svladava napast egoizma (30) i to odgovornošću i sudjelovanjem, kako pojedinaca tako i građanskih skupina (31). Upravo je utjelovljenje izazov i model ulaska u svu ljudsku stvarnost i solidarno življenje (32).

3) Poglavlje: Ljudska djelatnost diljem cijeloga svijeta

Ljudsko stvaralaštvo u svijetu (33-39)

Ovo poglavlje počinje konstatacijom promjene u ljudskom doživljaju vlastite moći, jer za mnogo toga više ne treba pomoć »odozgor« (33). Za kršćane, ljudski stvaralački napredak jest sudjelovanje u Božjemu pozivu i namisli (34) i ljudsku djelatnost treba harmonizirati da svaki napredak u dobro mijenja zajednicu i pojedinca (35). Tu je i famozni broj o autonomiji zemaljskih stvari (36) s interpelacijom na

slabosti koje izlaze iz grijeha (37), ali koje se liječe u vazmenom otajstvu otkupljenja (38) i mogu izgrađivati novu zemlju i novo nebo (39).

4) *Poglavlje: Zadaća Crkve u suvremenom svijetu*

Brojevi 40-44 opisuju zadaće Crkve u današnjem svijetu.

Ponovno se potvrđuje uzajamni odnos Crkve i svijeta (40), pomoć koju Crkva pruža pojedincima (41) i ljudskom društvu (42) te po kršćanima laicima svekolikoj ljudskoj djelatnosti (43) i ujedno što Crkva prima od današnjeg svijeta (44), ali sve u tomu da je »Gospodin cilj ljudske povijesti, točka prema kojoj se usmjeruju želje povijesti i uljudbe, središte ljudskoga roda, radost svih srdaca i punina njihovih težnji« (45). Upravo je u ovom, 45. broju, sastavljena kristologija ovoga dokumenta, koji neki komentatori nazvaše »kristološkim *credom* Konstitucije«. ¹⁰

DRUGI DIO: NEKI HITNIJI PROBLEMI

U **drugomu** dijelu GS kršćanska se antropologija suočava s konkretnim ljudskim pitanjima:

1) *važnošću dostojanstva braka i obitelji (47-52).*

Ženidba i obitelj u suvremenom svijetu (47), svetost ženidbe i obitelji (48), bračna ljubav (49), plodnost braka (50), bračna ljubav usklađena s održanjem ljudskoga života (51), skrb sviju oko promicanja dobra ženidbe i obitelji (52).

2) *Zahtjev za kulturnim napretkom (53-62)*

Uvod o pojmu kulture (53), neki oblici života (54), čovjek začetnik kulture (55), teškoće i zadaće (56), vjera i kultura (57), mnogostruke veze između Kristove Radosne vijesti i ljudske kulture (58), različiti vidici u pravilnom usklađivanju oblika ljudske kulture (59), pravo na blagodat kulture mora se priznati svima i provoditi u djelo (60), odgoj za cjelovitu ljudsku kulturu (61), pravilno usklađivanje ljudske i građanske kulture (62).

3) *gospodarski život (63-72)*

Neki vidici gospodarskoga života (63), gospodarski razvitak u službi čovjeka (64), gospodarski razvitak pod čovjekovim nadzorom (65), uklanjanje golemih gospodarsko-društvenih razlika (66), rad, njegovi uvjeti i slobodno vrijeme (67), dioništvo u poduzećima (68), namjena zemaljskih dobara svim ljudima (69), ulaganje

¹⁰ Vidjeti Đ. ZALAR, Dijaloški karakter antropologije Pastoralne konstitucije *Gaudium et spes* Drugega vatikanskog koncila, u: N. A. ANČIĆ, T. MATULIĆ (prir.), *Svijetu ususret. Hrvatska katolička teologija i teološki dijalog u Europi*, CuS, Split, 2007., str. 55.-79., ovdje 66.

dobara i novčana sredstva (70), pristup vlasništvu i privatno raspolaganje dobrima; latifundija (71), gospodarsko – društvena djelatnost i Kristovo kraljevstvo (72).

4) život političke zajednice (73-76)

Suvremena javnost (73), narav i svrha političke zajednice (74), suradnja svijuu u javnom životu (75), politička zajednica i Crkva (76).

5) zahtjev za mirom i za izgradnjom ljudske zajednice (77-90).

Uvod o situaciji glede mira (77), narav mira (78), obuzdavanje ratnoga divljanja (79), totalni rat (80), utrka u naoružavanju (81), posvemašnja zabrana rata i međunarodno djelovanje radi izbjegavanja rata (82), uzroci razdora i njihov lijek (83), zajednica naroda i međunarodne ustanove (84), međunarodna suradnja na gospodarskom području (85), neke korisne norme (86), međunarodna suradnja glede porasta pučanstva (87), zadaća kršćana u pružanju pomoći (88), djelatna prisutnost Crkve u međunarodnoj zajednici (89), uloga kršćana u međunarodnim ustanovama (90).

Zaključak

Zadaća pojedinih vjernika i partikularnih Crkava (91), dijalog među svim ljudima (92), izgradnja i dovršenje svijeta (93).

III. NEKE TEME I DILEME OKO TEŽIŠTA U GS

Iz mnoštva dilema i načina kako ih obrađuje GS, mi smo izdvojili njih sedam, jer za ovu zgodu nije moguće ulaziti u mnoštvo detalja i vidika same pastoralne konstitucije GS.

I. PASTORALNO I DOKTRINALNO

Kod pastoralne konstitucije GS radi se o »jedinstvenoj« pojavi u cijeloj povijesti Crkve. Prije toga su koncili donosili konstitucije, dekrete, deklaracije i znalo se odmah koja je to vrsta crkvenoga učenja. Naime, ako je trebalo potvrditi i utvrditi istinu vjere i osuditi pogrešna tumačenja, onda su se donosili dogmatski zaključci ili učiteljske odluke, koje se službeno zovu »konstitucije«. Kad su u pitanju važna pojedinačna disciplinska pitanja, koja izlaze iz tih konstitucija, onda se izdaju »dekreti«. Sve je to moglo biti prikladno kad je riječ o razmišljanjima i odlukama »ad intra«, unutar Crkve. No, kad je riječ o Crkvi »ad extra«, onda je upitna prikladnost u pristupu. Ali, »pastoralna konstitucija«? Već je sam rječnik neuobičajen i to tako nov da se tražilo dugačku bilješku gdje se tumači što bi to zapravo značilo. Bilješka tumači da se tekst sastoji od dvaju dijelova, ali da čine cjelinu. Prvi dio sročen je uglavnom od doktrinarnih načela, a drugi se bavi gorućim i konkretnim pitanjima

aktualnoga čovječanstva. Stoga u tekstu i postoje elementi označeni aktualnošću trenutka povijesti. I uvezanost tih dvaju elemenata daje posebnost »pastoralnoj konstituciji«. »Konstitucija se naziva pastoralnom stoga što na temelju doktrinarnih načela kani izraziti držanje Crkve prema današnjem svijetu i današnjim ljudima. Stoga, ni u prvom dijelu nedostaje pastoralna ni u drugom doktrinarna nakana.«¹¹

U prvom dijelu koncilskih procesa raspalsala se rasprava o teološkom značenju binoma doktrinarno i pastoralno. Može se sažeti u dva stremljenja.

Jedno je označeno vjernošću kršćanskom nauku u jasnim i nepromjenjivim formulacijama tako da mogu stalno služiti obrani vjere protiv hereza i pogrešaka. Takav je nauk za teologe, pastire i kandidate za svećeništvo. Dosljedno, to je učiteljstvo doktrinarno, konzervativno, normativno i defenzivno.

Drugo stremljenje označeno je brigom za širenje evanđelja, koje treba izreći razumljivim i aktualnim rječnikom tako da ljudi današnjice što lakše i životnije prihvate Objavu, koja je upućena i današnjem čovjeku za njegovo spasenje i usađivanje Kraljevstva Božjega u ljudsku povijest. Dosljedno, učiteljstvo treba biti teološko-pastoralno ili kerigmatsko, koje predlaže, i ekumensko.

Sazrijevanje u procesu Koncila dovodi do naglašavanja kako ove obje struje treba očuvati zajedno. Kad je riječ o »pastoralnom«, ne znači da se odnosi samo na pastire, već je to način kako se odnosi prema nauku, načelima, naslovcima i načinu odnosa prema aktualnoj stvarnosti.¹²

Nauk i pastoral nisu u međusobno podređenom ili nadređenom odnosu, već se međusobno prožimaju i uvjetuju. H. J. Sander ovako to formulira: »... u nauk Crkve spadaju povijesno uvjetovani elementi. Dogma se ne sastoji samo iz načela, nego istodobno ima kontekste svoje egzistencije. Pastoralne je naravi jer je vođena odnosom Crkve prema današnjim ljudima.«¹³ Držimo da to vrlo snažno izriče Ruggieri riječima: »Pastoralnost se na taj način predstavlja kao *konstitutivni moment* samoga nauka Crkve, odnosno kao povijesna hermeneutika kršćanske istine.«¹⁴

¹¹ GS, bilj. 1., str. 652.

¹² Usp. M. MIDALI, *Teologia pratica, 1. Cammino storico di una riflessione fondante e scientifica*, Las, Roma, 2005., str. 102.-103.

¹³ H.-J. SANDER, Zeichen der Zeit, u: G. FUCHS, A. LIENKAMP (ur.), *Visionen des Konzils. 30 Jahre Pastoralkonstitution 'Die Kirche der Welt von heute'*, Muenster, 1997., str. 85.-102., ovdje: 95. cit. prema N. METTE, Gaudium et spes – Pastoralna konstitucija pastoralnoga koncila, u: N. A. ANČIĆ, T. MATULIĆ (prir.), *Svijetu ususret Hrvatska katolička teologija i teološki dijalog u Europi*, CuS, Split, 2007., str. 39.-54., ovdje 44.

¹⁴ G. RUGGERI, Per una ermeneutica del Vaticano II, u: *Concilium* (1999.)1, str. 23.

Ton ovomu usmjerenju dali su pape Ivan XXIII. i Pavao VI., a koncilski oci taj su ton velikim dijelom u koncilskom procesu prihvatili i razvijali. Tako je tekst GS prihvatio evanđeoski rječnik nasuprot tehničkom, teološki vjeran, ali uzimajući jednostavan govor kao što je to onaj biblijski, rječnik životan i dinamičan nasuprot onom apstraktnom i teorijskom, rječnik koji pazi na istine vjere i istovremeno na stvarnost ljudskih uvjeta postojanja. Na taj se način nije suprotstavljalo doktrinarno i pastoralno. Još više, pastoral se ne shvaća kao puka primjena nauka. Daje se do znanja da se isti teološki sadržaj može izraziti različitim rječnicima: tehničkim, teoretskim, apstraktnim ili jednostavnim, životnim i dinamičkim.¹⁵

U svim ovim misaonim procesima, najviše se bojalo ove prevelike konkretnosti, pogotovo o temama i područjima u kojima Crkva nije »vješta«, kao primjerice društveni ustroj, socijalna pitanja, politička itd. Ipak, Koncil je ostao na liniji konkretnih tema, tj. da se vjera prakticira u konkretnom životu i upravo zato pridjev »pastoralni«. Termin »pastoralni« nije alternativa terminu »doktrinarni«. Pastoralni uključuje doktrinarni. Pastoral se ne može i ne smije povući ili zaobići ono što je nauk Crkve. Ali je hoće staviti u životnu praksu i prosuđivati svijet iz tog motrišta.

2. OTVARANJE I NOVI KONSUBSTANCIJALAN ODNOS CRKVE I SVIJETA

Poznato je da je enciklikom *Quanta cura* pape Pija IX. od 8. XII. 1864. godine i s njenim nadahnućem *Syllabus* naznačen »prekid« sa svijetom zbog strahova od svih mijena i procesa moderne kulture i ugroženosti kršćanskih vrijednosti. Zanimljivo je da je GS objavljena 7. XII. 1965. godine, puno stoljeće poslije *Quanta cura*, koja, tj. GS, ne zanemarujući kritičko prosuđivanje vremena i procesa u njemu, odiše sasvim drugim tonom. Taj ton zove se želja za dijalogom sa svijetom i sudjelovanjem u svemu što dotiče današnjega čovjeka. »Prvotni stav Crkve u odnosu na cjelokupnu dimenziju povijesnosti nije više osuđivanje ili skeptično promatranje sa strane, nego želja za djelatnim i izravnim sudioništvom.«¹⁶

I u tom kontekstu treba spomenuti poznati prigovor da se svijet mijenja i da se ne može »zapisati« primjenu, jer je već »sutra« mnogo toga drugačije. To je doista opravdan prigovor. Svijet se doista promijenio i nije onaj iz 1965. godine. No, ovdje je mnogo važnije da je od tada Crkva obvezna čitati vrijeme, nad njim reflektirati i sukladno djelovati. I to odmah, istovremeno promjenama. Takav pristup za Crkvu postao je obveza prema GS. To je ona famozna formulacija »znakovi vremena«.

Zapravo GS donosi i prihvaća novo poimanje svijeta. »Tako čovječanstvo sa statičkoga shvaćanja poretka stvarnosti prelazi na dinamičko i evolutivno, a odatle nast-

¹⁵ Usp. M. MIDALI, *Teologia pratica, 1. Cammino storico di una riflessione fondante e scientifica*, str. 104.

¹⁶ J. GRBAC, Povijesno-teološki hod prema Pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*, str. 18.

je nova neizreciva kompleksnost problema, koja zahtijeva nove analize i nove sinteze.« (GS 5) Crkva, u svojem biti i djelovati, stalni je i neposredni suputnik svijetu.

Stoga, zahvaljujući ovom novom naučavanju i induktivnoj metodi Crkva se defini- ra u *konsubstancijalnom odnosu* sa svijetom i poviješću (*relazione con sostanziale*). Radi se, zapravo, o *konstitucionalnoj kategoriji* koja određuje zakone i uvjete evan- gelizacije polazeći od trenutka u kojem se kršćanin osjeća uključenim u događaje, sučeljen s pitanjima, nadama i tjeskobama ljudi, vjernicima ili nevjernicima.

3. KOME I KAKO SE OBRAĆA GS?

Zanimljivo je zapaziti da se GS ne obraća samo vlastitim vjernicima, već cijeloj ljudskoj obitelji. Nije zauzeta samo internim problemima vjere i discipline, već je riječ o pitanjima svijeta i čovjeka danas. Upravo taj pristup nije bio od početka. Mi- slilo se da Koncil ima dvostruku ulogu: onu koji teme sučeljava *ad intra* i *ad extra*. Međutim, ako želimo govoriti istinoljubivo, GS se ne obraća »ad extra«, ne stoji »poruka Crkve suvremenom svijetu«, već »Crkva u suvremenom svijetu«. Crkva se ne stavlja iznad ili pokraj svijeta, već se počinje shvaćati kao dionik ovoga svijeta, solidarna s njim, suputnica. Tim duhom odiše prva rečenica: »Radost i nada, žal- lost i tjeskoba ljudi našeg vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe jesu radost i nada, žalost i tjeskoba također i Kristovih učenika ... « (GS 1).

Nov je i način koji je također nastao s GS, a to je *dijalog*. Dijalog je temeljni koncept GS (usp. 3, 19, 21, 25, 40, 43, 56, 85, 90, 92). Radi se o dijalogu unutar same Crkve, s drugim kršćanima, s drugim religijama, s nevjernicima (vidi GS 92).

Upravo zato crkveni način komunikacije nije više »ex cathedra« s opomenama ili izopćenjima, već se dijele radosti i nade, žalosti i tjeskobe i u njima sudjeluje, promišljaju se zajedno nastala pitanja. Nema apokaliptičkih tonova gdje je sve zlo. Naprotiv, prepoznaje se toliko toga što je dobro. I onda kad se govori o negativ- nostima, GS nastoji pokazati Crkvu kao samokritičnu, što je nužno ako se želi biti dijalogalan. grijeh nije samo kod drugih, već su i kršćani suodgovorni, kao primje- rice kada je riječ o suvremenom ateizmu (usp. GS 19). Stoga se možemo u cijelosti složiti s tvrdnjom da: »Nijedan koncil prije toga nije se svojim izjavama tako jasno i iscrpno obratio svijetu i pritom toliko pozitivnoga izrekao kao Drugi vatikanski u svojoj Pastoralnoj konstituciji.«¹⁷

Stoga bismo i krivo »razumjeli Sabor ako bismo ga htjeli protumačiti ekleziocen- trično. Koncilska vizija Crkve teocentrična je, kristocentrična i antropocentrična.

¹⁷ W. KASPER, Trajno značenje Drugoga vatikanskoga sabora za Crkvu, u: *Koncil u Hrvatskoj. Zbor- nik radova teološkoga simpozija u povodu 30. obljetnice Drugoga vatikanskog sabora*, Split, 1996., str. 11.-28., ovdje: 24.

To znači: recepcija Sabora može uspjeti samo tada ako ne ostane zarobljena u bavljenju Crkve samom sobom.«¹⁸

4. GS I ZNAKOVI VREMENA

GS 3 traži ovo: »Da bi Crkva mogla izvršavati tu zadaću, dužnost joj je da u svako vrijeme ispituje znakove vremena i tumači ih u svjetlu evanđelja.« Mette upire prstom u čemu je pomak. On kaže da je do sada »za teologiju koja svoj osobiti dignitet vidi u tomu da se bavi najvišim, naime, vječnim istinama, bilo bi besmisleno i ravno nečasnoj degradaciji ako bi se bavila stvarima svagdašnjega života te se tako upuštala i u privremeno i kontingentno.« A Pastoralna konstitucija od nje i od cijele Crkve traži upravo to. Crkva koja želi biti bliska ljudima i biti među njima, mora – da se metaforički izrazimo – osjećati »puls vremena«; mora naslutiti što je »u zraku«. Za to stoji naziv »znakovi vremena« što ga je papa Ivan XXIII. preuzeo iz Biblije, a bio mu je poznat iz francuske teologije i pastorala te ga je u svojoj enciklici *Pacem in terris* uveo u službeni crkveni govor.¹⁹

5. ISUS KRIST SREDIŠTE VJERE

Svim nabrojenim pojavama i problemima u svijetu, koje vjernik mora iščitavati, GS ne pristupa obranaški, pomoću tzv. naravnog zakona, kao što je bilo uobičajeno, i što istina po sebi može biti most između različitih religija i nevjernika. GS bira novi put.

Nisu na prvom mjestu *preambula fidei*, naravne pretpostavke vjere, već *središte vjere*, Isusova poruka. Tako odgovor Koncila na svu pojavnost u svijetu postaje univerzalna kristologija (*cristologia universalistica*), čiji se temelj nalazi u 1 Kor 1,15-20 – »sve je stvoreno po njemu« (usp. Iv 1,3; Ef 1,3-10; Heb 1,2). GS programatski tvrdi: »A Crkva vjeruje da Krist, koji je za sve umro i uskrsnuo, po svojem Duhu pruža čovjeku svjetlo i snagu da može odgovoriti svom vrhovnom pozivu.(...) Ona vjeruje također da se u njezinu Gospodinu i Učitelju nalazi ključ, središte i cilj sve ljudske povijesti. (...) Koncil, dakle, želi govoriti svima u svjetlu Krista (...) da osvijetli misterij čovjeka i da surađuje u iznalaženju rješenja za goruća pitanja našega vremena.«(GS 10). Takve kristocentričke tvrdnje nalazimo u mnogim brojevima GS (22, 32, 39, 45, 93). Najsnažnije u GS 22: »*Otajstvo čovjeka postaje jasnim jedino u otajstvu utjelovljene Riječi.*« Ovo je rečenica u kojoj GS nalazi svoje uporište i antropologija GS postaje kristološka.²⁰

¹⁸ Isto, str. 27.

¹⁹ N. METTE, *Gaudium et spes* – Pastoralna konstitucija pastoralnoga koncila, str. 39.-54., ovdje: 51.

²⁰ Zanimljivo je da je inače br. 22 najviše citiran u ovih 50 godina, a upravo se u njemu nalazi sažetak teološke antropologije koja je kristocentrična.

Na temelju ovoga uvjerenja Koncil prilazi dvostrukoj refleksiji. S jedne strane želi »čitati znakove vremena« u svjetlu evanđelja (GS 3, 10, 22, 40, 42); s druge strane želi *prihvatiti izazove* iz znakova vremena i nad njima se osjetiti upitanom da bi došla do produbljenoga razumijevanja evanđeoske poruke (usp. GS 40, 44, 62). Radi se, dakle, o interpretaciji svijeta, čovjeka, ali i evanđelja koje se postupno ostvaruje u svijetu, zahvaljujući dijaloškom postupanju. I sama se povijest pod teološkim utjecajem kategorije »znakova vremena« počinje tumačiti polazeći od utjelovljenja, jer za vjernika svaki ljudski događaj ima značenje i dublju objavu od kad je Krist, savršen čovjek, ušao u povijest (GS 38). Može se reći da je ovo uistinu proročki crkveni govor.

6. GS I »INDUKTIVNA« METODA

Po sebi nije uvijek i jednostavno jasno što to znači da je GS primijenila »induktivnu« metodu? Može se naići na često spominjani trokorak »gledati – prosuditi – djelovati«, koji je razvio J. Cardijn za potrebe djelovanja Kršćanske katoličke mladeži, čiji je utemeljitelj (JOC). Taj trokorak prihvaća papa Ivan XXIII. u enciklici *Mater et Magistra* za promišljanje i provođenje socijalnoga nauka (MM 23,6). Taj postupak i redoslijed bio je zadan za izradu pojedinih poglavlja GS. Ovdje se može uvidjeti razlika od dosadašnjih naslijeđenih pristupa deduktivnoga postupka, jer prvi korak »gledati« znači pomoću prikladnih empiričkih metoda istraživanja izrađuje se cjelovita analiza područja na kojemu se djeluje na individualnom i socijalnom području i odnosima da bi se potom u svjetlu vjere tumačilo i nakon toga došlo do usmjerenja za konkretno djelovanje. Koraci se po sebi ne mogu strogo odvojiti, već se prožimaju.²¹

Otto Herman Pesch kaže ovako: »Započinje se s ciljanim opisom situacije, koji nosi karakter privremenosti, te se osvjetljava njezina humana problematika. Potom se na to pokušava dati kršćanski odgovor, izbjegavajući, koliko je moguće, stručni jezik, pri čemu se snaga svjedočenja ovoga odgovora prepušta težini same stvari.«²²

Kolikogod se mogu nabrojani problemi nakon 50-tak godina činiti već »zastarjelim« i potrebni ažuriranja, ostaje zapravo *obveza pristupa*, tj. metodi koju zovemo induktivna (»uzlazna«), koja znači da je potrebno oslušivati i proučavati »znakove vremena«, evanđeoski rasuđujući u njima pozive i izazove za crkveno dijaloško djelovanje.

7. UPITNA STVARNA PODJELA »AD EXTRA« I »AD INTRA«

»Nakon što je Koncil s Pastoralnom konstitucijom izradio i prihvatio svoj temeljni dokument, trebao je zapravo iz perspektive, koja je ovdje prihvaćena, revidirati sve

²¹ Usp. N. METTE, *Gaudium et spes – Pastoralna konstitucija pastoralnoga koncila*, str. 52.-53.

²² O. H. PESCH, *Das Zweite Vatikanische Konzil (1962-1965). Vorgeschichte – Verlauf – Ergebnisse, Nachgeschichte*, Wuerzburg, ²1994., str. 315., cit. prema: Đ. ZALAR, *Dijaloški karakter antropološke Pastoralne konstitucije Gaudium et spes*, str. 55.-79., ovdje: 71.-72.

svoje ranije dokumente. To vrijedi i za dokumente koji se radije ubrajaju u područje 'Ecclesia ad intra', među njima osobito Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*. Iz Pastoralne konstitucije naime jasno proizlazi da podjela Crkve u dva područja – prema unutra i prema van – nije održiva; Crkvu bitno određuje njezino poslanje, naime, da ljudima donese poruku o ljubavi Božjoj koja ih oslobađa. Ona se dakle itekako mora brinuti da među ljudima uvijek iznova oživotvori evanđelje, i to u svim područjima njihova zajedničkog života, i tu je Koncil razvio široko shvaćanje pojma 'pastoralno'.²³ Crkva treba biti takva »iznutra« kako govori prema »van« i tada može biti vjerodostojna u službi Radosne vijesti.

Uostalom u GS stoji ovo: »Crkva, snagom svojega poslanja da osvijetli čitav svijet evanđeoskom porukom i da sve ljude bilo kojega naroda, rase ili kulture sjedini u jednom Duhu, jest znak onoga bratstva koje dopušta i jača iskren dijalog. Stoga se, međutim, traži da prije svega promičemo u samoj Crkvi međusobno cijenjenje, poštivanje i slogu, priznajući svaku zakonitu raznolikost, da bi se uvijek plodonosnije uspostavljao dijalog između svih koji čine jedan Božji narod, bilo da su pastiri, bilo ostali vjernici. Jače je naime ono što sjedinjuje vjernike nego ono što ih dijeli. Neka bude u nužnim stvarima jedinstvo, u nesigurnom sloboda, a u svemu ljubav.« (GS 92)

IV. MIŠLJENJA O GS

Ovdje iznosimo pozitivna mišljenja i to općenite naravi.

1. GS JE OTVOREN DOKUMENT

U zaključku GS stoji doslovno da ovo izlaganje »namjerno ima u većini svojih dijelova samo općenit značaj; štoviše, premda iznosi nauk koji je već prihvaćen u Crkvi, on će se još morati izgrađivati i proširivati, budući da je nerijetko riječ o stvarima koje podliježu neprestanom razvoju.« (GS 91) Zato su značajne riječi Ratzingera kad kaže: »U nekom pogledu skoro važniji od rješenja koji tekst nudi jest *etos* koji iza toga teksta stoji, a koji je stvorio novu vrstu crkvenoga govora: odvažnost da se *usvoji otvoreni dokument* koji ne želi biti zaključena definicija, već početak koji treba dalje provoditi.«²⁴ Ili, moglo bi se reći GS treba dalje »ispisivati« u osluškivanju drugih i u dijalogu s drugima i drugačijima.

2. GS – NAJUSPJELIJI DOKUMENT

Kad je riječ o GS kao cjelini, stručnjaci se slažu da je antropološko polazište za uspostavu dijaloga sa svijetom novo i vrlo uspjelo i time postalo izazovno za Cr-

²³ N. METTE, *Gaudium et spes – Pastoralna konstitucija pastoralnoga koncila*, str. 53.-54.

²⁴ J. RATZINGER, *Posljednje koncilsko zasjedanje*, str. 38.

kvu.²⁵ Upravo i sam Walter Kasper potvrđuje ovo mišljenje kad veli da: »Novost Pastoralne konstitucije nije toliko u zbroju svih izričaja, koliko u duhu kojim odiše. Ona se temelji na viziji svestrane kooperacije svijeta i Crkve u izgradnji boljega svijeta. Iz teksta zrači upravo zanosni optimizam, ako Crkva i svijet zajedno izgrađuju bolju budućnost, onda se otvaraju goleme mogućnosti.«²⁶ Već spomenuti Pesch drži da je GS »najuspjeliji dokument Koncila«.

3. GS – KLJUČ ZA INTERPRETACIJU KONCILA

Iako su za neke hrabre tvrdnje da je GS »hermeneutički ključ« za interpretaciju svih koncilskih dokumenata, nisu to usamljene tvrdnje.²⁷ Tako i Peter Huenermann tvrdi da konstitucija GS znači po svom polazištu od antropologije »odlučujući i snažan proboj« u teološkom promišljanju cijele Crkve.²⁸

4. GS – TEMELJNI KONCILSKI DOKUMENT

E. Klinger kaže da je GS temeljni koncilski dokument po svojem hermeneutskom ključu. »Ona je jedini (sc. dokument) koji je na Koncilu izrađen i potpuno iz njega proizašao. Ona je iskorak naprijed što ga je Ivan XXIII. zahtijevao u govoru na otvaranju; ona ističe središnje polazište da je nauk život i da se život artikulira u nauku. Stoga ona ima ulogu temeljne smjernice, služi se induktivnom metodologijom. Jer, u Crkvu ne spada samo perspektiva prema unutra, s koje se promatra izvanjski svijet, nego i perspektiva prema vani, od koje ona shvaća svoju nutrinu. Ona stoji iznad stvari, ali je i sama dio sekularnoga svijeta.«²⁹

5. GS – IMA TRAJNO VAŽNE I VRIJEDNE NAGLASKE

Poznati teolog Gerald O'Collins vidi u GS sljedeće naglaske kao trajno važeće, ali i nadahnjujuće za crkveni život i rad:

²⁵ Usp. O. H. PESCH, *Das Zweite Vatikanische Konzil (1962-1965). Vorgeschichte – Verlauf – Ergebnisse, Nachgeschichte*, str. 348., cit. prema: Đ. ZALAR, Dijaloški karakter antropologije Pastoralne konstitucije *Gaudium et spes*, ovdje: 76.-77.

²⁶ W. KASPER, Trajno značenje Drugoga vatikanskoga sabora za Crkvu, str. 11.-28., posebno 24.-27., ovdje: 24.

²⁷ E. KLINGER, Kirche – die Praxis der Volkes Gottes, u: G. FUCHS, A. LEIENKAMP (izd.), *Visionen des Konzils. 30 Jahre Pastoralkonstitution 'Die Kirche in der Welt von heute'*, Muenster, 1997., str. 73.-83., ovdje: 73.

²⁸ Citirano prema Đ. ZALAR, Dijaloški karakter antropologije Pastoralne konstitucije *Gaudium et spes*, str. 77.

²⁹ E. KLINGER, Das Aggiornamento der Pastoralkonstitution, u: F.-X. KAUFMANN, A. ZINGERLE (ur.), *Vatikanum II und Modernisierung. Historische, theologische und soziologische Perspektiven*, Paderborn, 1996., str. 171.-187., ovdje: 171., prema N. METTE, *Gaudium et spes – Pastoralna konstitucija pastoralnoga koncila*, str. 39.-54., ovdje: 46.

- 1) Trajna ljudska potraga za smislom (GS 4,10,21,41)
- 2) Promicanje dostojanstva i svetosti braka i obitelji (GS 47-52)
- 3) Izazovi suvremene nevjere (GS 19-21) i aktualna kultura (GS 53-62)
- 4) Gospodarstvo i društveni život (GS 63-72)
- 5) Promicanje političkoga života (GS 73-90)
- 6) Mjesto katolika u međunarodnim strukturama (GS 90)
- 7) Pravo i dostojanstvo žena (GS 29)
- 8) Zajedništvo laika i biskupa u Crkvi i svijetu (GS 43).³⁰

V. POKONCILSKI UTJECAJ GS

Ovdje iznosimo samo dva područja gdje je najočitiiji utjecaj GS i to na razini opće Crkve.

1. NADAHNJUJE TEME BISKUPSKIH SINODA

Poslije Koncila slijedile su biskupske sinode, njih 12 redovitih i 11 izvanrednih, odnosno specijalnih za kontinente ili specifična područja, koje praktično nastavljaju započeti rad, posebno otvorenost i »nedovršenosti« GS. Od tih redovitih najmanje njih 8 obrađuje teme iz GS. Mogu se spomenuti:

1967. O cjelovitosti vjere
1971. Svećenici i pravda u svijetu
1974. Evangelizacija u suvremenom svijetu (EN)
1977. Kateheza u našem vremenu (CT)
1980. Kršćanska obitelj (FC)
1983. Pomirenje i pokora (ReP)
1987. Poziv i poslanje laika u Crkvi i svijetu (CL)
1990. Svećenička formacija
1994. Posvećeni život i poslanje u Crkvi i svijetu
2001. O biskupima (*Pastores gregis*)
2005. Euharistija
2012. Nova evangelizacija.

2. IZ GS NASTAJU RIMSKE INSTITUCIJE (*PONTIFICI CONSIGLI*)

Može se mirno ustvrditi da je i GS utjecala otvaranjem tema da se osnivaju rimske institucije, koje osiguravaju bavljenje određenim područjima i s njima povezanim temama ustrajno i sustavno, a ne tek sporedno i prigodno.

³⁰ Usp. G. O' COLLINS, Trideset godina konstitucije »Gaudium et spes«, str. 195.-200.

- 1) Savjet za laike
- 2) Savjet za obitelj
- 3) Savjet za jedinstvo kršćana
- 4) Savjet za kulturu
- 5) Savjet *Justitia et pax* za socijalni nauk (*Populorum progressio* Pavla VI. i *Laborem exercens* Ivana Pavla II.)
- 6) Savjet za pastoral migranata
- 7) Savjet za socijalnu komunikaciju
- 8) Savjet 'Cor unum' - *caritas*
- 9) Savjet za zdravstvo
- 10) Savjet za međureligijski dijalog
- 11) Savjet za promicanje nove evangelizacije.

VI. PRIGOVORI GS

Kad je riječ o nedostacima, dobro je suzdržati se od ulaženja u sve teološke prijevare, koje neki naglašavaju i od onih nazovi »teoloških«, jer je ipak poticajima Duha gotovo apsolutnom većinom pobijedila struja »nedovršenosti«, »otvorenosti«, »učenja«, »puta«...

»Pogrdni« nazivi

Jedni su nacrti GS nazivali »enciklopedijom«. Drugi pak »Noinom arkom«, gdje su sve teme koje drugdje ne pripadaju. Treći »europska kuhinja« s obzirom na pristup i probleme, jer iz preostalog svijeta nisu dovoljno tretirani problemi i to na njihov način i njihovo viđenje. Četvrti vidješe u njemu previše »klerikalizma«. ³¹ Neki su prigovori dijelom i opravdani te se u tom kontekstu mogu razumjeti i kasnije izvanredne i regionalne sinode, koje teme i probleme nastoje doista lokalno promišljati.

Različiti pristupi prema GS imaju i različite prigovore.

- 1) Previše optimističan s obzirom na »progres«. To su šezdesete godine prošloga stoljeća sa željom i nabojem razvoja i kao da se nije htjelo stalno čeprkati po proživljenim zlima. To je bio prigovor i tijekom procesa nastanka pa se onda balansiralo uvodeći i postojeće dimenzije grijeha i zla.
- 2) Ekološka kriza nije spomenuta. Radi se o prisutnom mentalitetu koji uzrokuje ekološke štete i dosljedno opasnosti za opću ekološku stvarnost. Ipak se mora

³¹ Usp. R. TUCCI, *Introduzione storico – dottrinale alla Costituzione Pastorale 'Gaudium et spes'*, str. 65.-66.

reći da se u nekim brojevima nalazi pokoja misao, valja reći, što je i temeljni prigovor, da se govori o podlaganju zemlje i stvorenoga više negoli o čuvanju. Tako GS 9 - gdje se kaže da treba »više učvršćivati gospodstvo nad stvorenim«; GS 34 - da je čovjek »primio nalog da sebi podloži zemlju sa svime što ona sadržava«; GS 57 - opet »podložiti zemlju« i GS 63 - »povećati gospodstvo nad prirodom«.

- 3) GS je prvotno »neplanirano« i često i od ne tako malog broja koncilskih otaca tijekom koncilskoga procesa i »neželjeno dijete« Koncila jer unosi »nesigurnost«, traži dijalog - razgovor, traži zauzetost, a ne tješjenje, itd. GS ne daje recepte za crkveno djelovanje. Ona nadahnjuje. Iako je promulgirana zadnji čas na Drugom vatikanskom koncilu, sigurno je da je postala *simbol koncilskoga stila*: optimistički, dijaloški, suradnički i sudionički.

Umjesto zaključka

Kažu da je za provođenje Koncila potrebno 50 godina. Upravo je 50 godina od početka i kronološki preostaju još tri godine do pedesete obljetnice dovršetka Koncila. Vrijeme je da se upitamo što je zaživjelo? Ili što je od njega ostalo?³² Mi smo društvenim uvjetovanostima dobrano bili spriječeni u studiranju, prihvaćanju, provođenju i širenju duha Koncila. Možemo reći da smo ponešto i propustili ili nismo dovoljno promišljali i studirali. Ovdje treba reći da nemamo ni cjelovitih komentara svih koncilskih dokumenata.³³ O prihvaćanju Koncila u nas imamo ponešto studija.³⁴ U tom vidu smatramo zanimljivim i korisnim prijedlog da se u vremenu od 2012. do 2015. godine pronađe načina da se svi koncilski dokumenti čitaju i promišljaju otkrivajući ih ponovno i produbljujući njihove poruke i to kroz različite strukture i skupine te različitim razinama u crkvenim zajednicama. Opći moto može imati naslov: »*Otkriti vjeru*«. Za pastoralnu godinu 2012./13.

³² Usp. W. KASPER, Trajno značenje Drugoga vatikanskoga sabora za Crkvu, str. 11.-28., ovdje: 27.

³³ Od 16 koncilskih dokumenata na hrvatskom cjeloviti su komentari svega njih 6: M. KIRIGIN, *Konstitucija o liturgiji* (komentar), Zagreb, 1985.; R. BRAJČIĆ i drugi, *Dogmatska konstitucija o Crkvi*, 1. i 2. sv. (LG) (1977. i 1981.); LJ. RUPČIĆ i drugi, *Dogmatska konstitucija o Božanskoj objavi*, (DV), Zagreb, 1981.; R. BRAJČIĆ, *Dekret o apostolatu laika*, (AA), Zagreb, 1990.; V. MERČEP, *Dekret o svećeničkom odgoju*, (OT), Zagreb, 1988.; R. PERIĆ, M. LACKO, *Dekret o ekumenizmu* (UR), *Dekret o Istočnim Katoličkim crkvama* (OE), Zagreb, 1987.

³⁴ O prihvaćanju koncila vidjeti: B. DUDA, Prihvat II. vatikanskog koncila u Hrvatskoj. Fragmenti za buduće cjelovitije prouke, u: *Zbornik radova teološkog simpozija u povodu 30. obljetnice Drugoga vatikanskog sabora*, Split, 1996., str. 29.-77.; T. IVANČIĆ, Prihvaćanje Drugoga vatikanskog koncila u Hrvatskoj, u: P. ARAČIĆ(ur.), *'Jeremija, što vidiš?' (Jr 24,3). Crkva u hrvatskom tranzicijskom društvu*, Đakovo, 2001., str. 27.-51. O ovoj temi bilo bi poželjno temeljno istraživanje. Od osoba koje su pratile pokoncilsko vrijeme imamo i kritičkih napisa, kao npr. P. HUENERMANN, Nijemost glede Drugoga vatikanskog koncila, u: *Concilium* 48(2012.)3, str. 17.-30.

moto može biti: »*Slaviti vjeru*« i tu posebno proučavajući liturgijsku konstituciju »*Sacrosanctum concilium*«. U 2013./14. moto bi bio »*Ujedinjeni u vjeri*« gdje bi se obrađivale teme iz konstitucija »*Lumen gentium*«, »*Objavi*« i dekretu o »*Ekumenizmu*«. Napokon 2014./15. moto bi bio »*U vjeri poslani*« kad bi se posebno proučavala konstitucija »*Gaudium et spes*«, dekret o vjerskoj slobodi i susret s drugima i drugačijima.³⁵ Isto tako bi se trebalo pozabaviti pisanjem cjelovitih komentara preostalih 10 dokumenata Drugog vatikanskog koncila, među kojima i GS.

³⁵ Usp. *Auftrag* 3(2012.), str. 5-6.

THE CONTEXT OF CREATION AND THE IMPORTANCE OF PASTORAL CONSTITUTION GAUDIUM ET SPES

Pero Aračić*

Summary

The work deals with the interesting journey behind the creation of Pastoral Constitution Gaudium et Spes. Joy and hope that, except during the Second Vatican Council, continue to be the subject of discussion of those who see that for its type (pastoral direction) it should not carry the title constitution, and on the other side, there is a multitude of those who see precisely Gaudium et Spes as the key for the interpretation of the Second Vatican Council. Across six topics, the work analyzes the context of creation (I), provides an overview of the contents of this Pastoral Constitution (II), presents basic themes and also dilemmas when it comes to the composition of the Constitution (III), brings different opinions about it (IV), as well as its impact after the Council (V), and finally the expressed complaints (VI). The work inclines to those who see the Pastoral Constitution Gaudium et Spes as one that has greatly directed the activities and the opening of the Church in the twentieth century.

Keywords: *Gaudium et Spes, pastoral, relationship between the Church and the world, the influence of Gaudium et Spes.*

* Prof. dr. sc. Pero Aračić, Catholic Faculty of Theology in Đakovo, J. J. Strossmayer University of Osijek, P. Preradovića 17, 31400 Đakovo, Croatia, pero.aracic@djkbf.hr